

S m a a s t y k k e r.

4.

Berthold Schwarz i Danmark.

Af Otto Blom.

Blandt de ældre Forfattere, som endnu troede paa den historiske Tilværelse af Berthold Schwarz som den, der havde opfundet Krudtet eller ialtfald fundet paa at bruge det i Skydevaaben, har der været delte Meninger om, hvad han egenligt hed, hvor han hørte hjemme og naar han levede; ja selv i de seneste Aar kan man finde disse Spørgsmaal drøftede af tydske Forfattere. Som Skuepladsen for hans Opfindelse kan man i det 17de Aarhundrede finde Danmark nævnt, tidligst 1608 af Hollænderen Jodocus Hondius; og navnkundige danske Lærde som Thomas Bartholin den Ældre 1666 og Ole Borch 1668 have fundet deres patriotiske Følelse tilstrækkeligt smigret derved til at tage denne Stedfæstelse for gode Varer.

I sin Afhandling „om Bysse-Kruds Opfindning og dets Ælde i Danmark“ i det 1745 udkomne 1ste Bind af det Kjøbenhavnske (o: Videnskabernes) Selskabs Skrifter har Hans Gram paavist, at Henførelsen af Krudtets Opfindelse til Danmark savner enhver Grund. Han mener, at den beror paa en utilladelig Benyttelse af en Angivelse i Sebastian Münsters Kosmografi. I den ældste Udgave fra 1544 af dette Værk tilstaar Forfatteren, at han ikke ved, hvor eller af hvem Bøsserne ere opfundne; kun tror han, at det er sket etsteds i Tydskland 1380. Men hertil har han bagefter faaet en Berigtigelse af sin Samtidige, Dr. Achilles Gasser i Augsborg, som har skrevet ham til, at Bøsser allerede 1354 have været

i Brug „an der See bei Dänemark“, og at den første Mester for dem har været en Alkymist og Munk ved Navn Berthold Schwarz. Denne Berigtigelse er troligen optagen i de senere Udgaver af Seb. Münsters i sin Tid ansete og meget benyttede Værk.

Navnet Berthold Schwarz kan Achilles Gasser have hentet paa første eller anden Haand hos en Forfatter fra Midten af det 15de Aarhundrede, Dr. Felix Malleolus, Kantor i Zürich, om hvem Gram oplyser, at han, efter hvad der vides, er den Første, som nævner en Alkymist Bartholdus Niger som Opfinder af Krudtet, dog uden at vide noget om, at han skulde være Munk, eller hvor han har hørt hjemme.

At Bøsser ere brugte tilsøs i de danske Farvande en rum Tid før 1380, er noget, Achilles Gasser efter Grams Formodning har læst sig til hos den lybske Historieskriver Albert Kranz, der har den mere end tvivlsomme Efterretning, at Kong Valdemar Atterdags Søn, Hertug Kristoffer, blev dødeligt saaret af en Bøssesten i Søslaget ved Helsingborg i Aaret 1361 — i Virkeligheden stod Slaget 1362. Men hvor har Dr. Achilles Aarstallet 1354 fra? Ved dette sidste Aar taler ingen Krønike om Krigsforetagender i de danske Farvande. Ja, Spørgsmaalet er forsaavidt ørkesløst, som Ingen dog nu omstunder lægger Vægt paa hans Udtalelse. Men ogsaa fra en anden Side træder dette Aarstal 1354 os imøde i Forbindelse med Berthold Schwarz's Navn, og det paa en saadan Maade, at man endnu for en halvhundrede Aar siden og selv senere deri har troet at finde et Vidnesbyrd om, at Fortællingen om Berthold Schwarz dog ikke er en ren Fabel.

Der findes i Nationalbibliotheket i Paris et Haandskrift fra det 16de Aarhundrede indeholdende en Række af franske og fremmede Ordonnanser og Bestemmelser angaaende Møntvæsenet. Blandt disse har Historikeren Léon Lacabane i sin høist fortjenstlige Afhandling „De la Poudre à Canon et de son Introduction en France“ ¹⁾ hentet en Optegnelse om, at d. 17de

¹⁾ Afhandlingen er udgivet særskilt 1845 som Aftryk af Bibliothèque de l'École des Chartes, 2. Række, 1. Bd.

Mai 1354 har Kongen (o: Johan den Gode) paalagt Forstanderen for Møntvæsenet at undersøge, hvor store Forraad af Kobber der fandtes i Landet, for at der kunde blive gjort Udveie til Skyts, og Udførselen af Kobber ud af Riget kunde blive afværget, eftersom Kongen var kommet i Forfaring om en Opfindelse ved Tilvirkningen af Skyts, der var gjort i Tydskland af en Munk ved Navn Berthold Schwarz. Lacabane, der selv har Fortjenesten af i sin nævnte Afhandling for første Gang at have offentliggjort en Række Aktstykker, der uimodsigeligt godtgjøre, at Bøsser have været kjendte i Florens 1326 og i Frankrig fra 1338, lader sig naturligvis ikke forlede af denne Optegnelse til at tro, at Berthold Schwarz har opfundet Bøsserne 1354 eller saa omtrent. Men han slutter, at bemeldte Berthold dog maa have levet ved den Tid i Tydskland og gjort en eller anden artilleristisk Invention, maaske den at støbe Bøsser af Metal — hvad Florentinerne rigtignok forstode 1326 og saavel Franskmændene som Engelskmændene 1339 — og af større Dimensioner end før. Denne Konjektur have dernæst flere Forfattere af ikke ringe Vægt, f. Ex. Ludovic Lalanne og General Favé, tiltraadt, og den er med Iver taget til Indtægt af tyske Skribenter som et Afdrag paa Tydsklands Krav paa at være det Land, hvor Krudt og Bøsser ere opfundne.

Med al Ærbødighed for de nævnte fortræffelige Forskere i Artilleriets ældste Historie tilstaar jeg, at Lacabanes Konjektur forekommer mig meget skrøbelig. Man kan vist gjerne tro den, som i det 16de Aarhundrede har kompileret det franske Mønthaandskrift, paa hans Ord, at Johan den Gode 1354 har ladet Kobberforraadet indenfor Frankrigs Grænser undersøge, maaske med Artilleriets Behov under Krigen med Edvard d. 3die for Øie. Men naar denne Foranstaltning bringes i Aarsagsforbindelse med Berthold Schwarz's Inventioner, saa turde der være al Grund til at blive mistænksom. Mon ikke den, som har kompileret Mønthaandskriftet, i Forveien har læst Seb. Münsters Kosmografi, af hvilken der foreligger en fransk Oversættelse? Har han der læst Berthold Schwarz's Navn i Forbindelse med, hvad der dengang gjaldt

for Ildvaabnernes første Anvendelse, og med Aarstallet 1354, saa kan han let, da han stødte paa det selvsamme Aarstal ved Johan den Godes Ordre om Undersøgelsen af Kobberforraadet, være bragt til paa fri Haand at kombinere de to hinanden uvedkommende Efterretninger til en smuk Enhed ved at lade Kong Johan udtale sig anerkjendende om Berthold Schwarz og hans Invention. Mønthaandskriftet vidner om, at der i Frankrig var dem, der troede paa Berthold Schwarz i det 16de Aarhundrede, men neppe om, at Kong Johan nogensinde har hørt tale om ham.

Som en Slags Støtte for Lacabanes Gisning har Ludovic Lalanne i sine „Recherches sur le Feu Grégeois“¹⁾ omtalt et Maleri fra Slutningen af det 15de Aarhundrede af Giacomo Crespi, hvilket Billede findes, eller ialtfald for halvhundred Aar siden fandtes, i Galleriet degl'Uffizi i Florens. Det skal forestille en Munk, der med sine Hjælpere arbejder i sit Værkhus paa Tilberedningen af Krudt, og paa en af Morterne findes den Indskrift: „Pulvis excogitatus 1354, Dania Bertholdo Schwartz“. Giacomo Crespi har neppe hørt til Malerkunstens Stormænd; jeg har idetmindste forgjæves ledet efter hans Navn hos Vasari; men det er ligemeget. Mon det ikke er fra dette Maleri, at Achilles Gasser har hentet det underlige Aarstal 1354 og tillige Ideen om at søge det tidligste Spor til Brugen af Bøsser paa et saa fjernt Sted som „an der See bei Dänemark“? Og mon ikke baade Thomas Bartholin og Ole Borch have lagt Mærke til dette gamle Billede i Florens? Saa kunde de vel nok tro i dets Indskrift at have en Hjemmel baade for Achilles Gassers Udtalelse og for Jodocus Hondius's Paastand, at Berthold Schwarz havde været en Dansker. Det forstaar sig, at paa Troværdigheden af Fablen om Berthold Schwarz hjælper Crespis Billede ikke; men det tager dog noget af Braadden fra Grams Bebreidelse mod Bartholin og Borch for deres patriotiske Letsindighed i at ville tilegne Danmark denne Sagnfigur.

¹⁾ Den 2. Udgave fra 1845.